

**Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет**

Методичні вказівки
до виконання практично-семінарських робіт та самостійної роботи з курсу
“Географія населення України”
для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”
спеціальності “Середня освіта (географія)”

Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
Протокол № 2 від 22.02.2024 р.

Уклали: кандидат географічних наук, доцент Склярська О. І.
доктор географічних наук, професор Лозинський Р. М.

Методичні вказівки до виконання практично-семінарських робіт та самостійної роботи з курсу “Географія населення України” / Склярська О. І., Лозинський Р. М. Львів, 2024. 44 с.

©Склярська, 2024

©Лозинський, 2024

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Демографічна ситуація в Україні впродовж останніх 30 років викликає занепокоєння, а під час повномасштабної війни стала одним з ключових питань національної безпеки держави. За різними оцінками українських та зарубіжних експертів від початку російської агресії кількість населення зменшилась на 6-12 млн. осіб. Внаслідок еміграції змінюється й вікова структура українського суспільства: різко скорочується частка дітей, молоді та людей працездатного віку. В Інституті демографії та соціальних досліджень припускають, що станом на 1 січня 2023 року чисельність населення України становила 28-34 млн. осіб. Розуміння причин та наслідків демографічних процесів є важливим зі шкільного віку, тому в шкільному географічному курсі потрібно якнайповніше висвітлити головні аспекти географії населення України, що згідно навчальної програми включає теми з демографії, етногеографії, географії поселень, а також географії трудових ресурсів.

“Географія населення України” є одним із основних курсів підготовки студентів 4 курсу географічного факультету за спеціальністю 014.07 Середня освіта (Географія) в рамках навчального плану для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”. Програма призначена для студентів денної та заочної форми навчання, а також викладачів, що ведуть лекційні та семінарські заняття з даного курсу.

Матеріал курсу “Географія населення України” розподілений на два змістових модулі, що складаються з окремих тем. Обов’язковими для виконання є практичні роботи, що проводяться для закріплення кожного чергового блоку лекційного матеріалу. Окрім закріплення знань, цей блок занять (16 год) орієнтований на пошук студентами шляхів розв’язання демографічних суперечностей та проблем в Україні, доповнення методичних аспектів викладання окремих тем курсу для учнів шляхом дискусій, організації наукових семінарів, групової роботи тощо. По кожній з тем курсу розроблені завдання для самостійної роботи.

Мета курсу:

сформувати у студентів розуміння демографічних закономірностей, процесів і явищ, поглибити знання про демографічні характеристики населення

України та її регіонів, основні чинники їх формування і тенденції динаміки, основні методи обліку населення, методика їх проведення на території України у різні історичні періоди, розкрити сутність та запропонувати шляхи подолання основних демогеографічних проблем (зокрема депопуляції, зовнішньої міграції, деформації шлюбної структури, вікового складу населення і т. д.) в Україні в контексті державної демографічної і регіональної політики; подати методичні рекомендації щодо викладення відповідних тем для учнів, доповнення знаннєвого, діяльнісного та ціннісного компоненту тем блоку “Населення України...”.

Головними **завданнями** навчального курсу є:

- 1) поглиблення знань з теоретико-методологічних основ демогеографії;
- 2) одержання відомостей про територіальну організацію демографічної сфери українського суспільства, основні регіональні демогеографічні проблеми в державі;
- 3) оволодіння уміннями та навичками наукового аналізу демогеографічних закономірностей, встановлення кореляційних зв'язків між геосоціальними, гео економічними та демогеографічними параметрами території;
- 4) уміння критичного оцінювання демографічних явищ та процесів в державі з позицій просторового підходу, вироблення фахового географічного бачення проблеми і причин депопуляції, кризи демореальності, зокрема застосування географічного підходу для практичного вирішення проблем демографічної безпеки;
- 5) вивчення особливостей подання відповідних тем згідно навчальної програми у шкільному курсі географії, доповнення дидактичних засад організації навчання в школі.

Після вивчення курсу студенти *повинні знати*:

- сутність категорій “депопуляція”, “демогеографічна ситуація”, “демогеографічний процес” та ін.
- методи, показники демогеографічного дослідження;
- фактори та особливості динаміки кількості населення України від найдавніших часів до сьогодення;
- тенденції природного і механічного руху населення держави;

- процеси шлюбності і розлучуваності, деформацію шлюбної структури;
- зміни у статеві-віковій структурі населення;
- динаміку етнонаціонального і мовного складу населення;
- специфіку професійної структури та освітнього рівня населення України;
- заходи подолання кризових демографічних явищ в Україні і окремих регіонах.

Вивчення курсу передбачає вироблення таких *умінь*:

- застосовувати методи демогеографічних досліджень на практичних заняттях;
- аналізувати залежність демогеографічних параметрів території держави та окремих її регіонів від економічних, соціальних, політичних, історичних та інших чинників;
- працювати з науковими, статистичними матеріалами з відповідної тематики, офіційними результатами переписів населення
- розробляти конспекти уроків, пропонувати нові методи в процесі вивчення демогеографічної тематики в школі.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ”ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ”

Тема 1. Теоретичні основи географії населення України. Джерела вивчення чисельності населення (2 год)

Предмет, методи і завдання курсу. Історія географії населення в Україні. Інформаційна база досліджень. Методи обліку населення. Поняття про переписи населення, які проводились на території України у 19-21 ст. Український голодомор 1932-33 рр.: визначення втрат. Міське та сільське населення.

Література:

1. Гудзеляк І. І. Географія населення: навчальний посібник / І. І. Гудзеляк. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 232 с.
2. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні: Посібник. Видання друге, доповнене / Я, Жупанський. 2006. 275 с.
3. Заставний Ф. Д. Всеукраїнський перепис населення 2001 р. (результати, аналіз, оцінка). Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 57 с.
4. Заставний Ф. Д. Демографічні втрати України: голодомори, війни, еміграції. Львів, 2003. С. 10-26.
5. Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В. Географія населення України. Тернопіль, 2001. с. 21-25.
6. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) : моногр. / Роман Лозинський. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 358 с.
7. Шаблій О. І. Суспільна географія: у двох кн. Книга друга. Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства: [Вибрані праці] / О. І. Шаблій. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 706 с.
8. Демографічна ситуація. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. ukrstat. gov. ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
9. Всеукраїнський перепис населення 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 2001.ukrcensus.gov.ua

10. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України імені М.В. Птухи Режим доступу: <http://www.idss.org.ua>

Тема 2. Демогеографічні особливості населення України (2 год)

Динаміка населення України. Суспільно-політичні чинники динаміки населення на українських землях в 20 ст. Природній рух міського і сільського населення України. Народжуваність, чинники та географія. Смертність, її причини і географія. Дитяча смертність. Процеси шлюбності і розлучуваності в Україні: територіальні особливості. Чинники шлюбності. Сімейний склад населення, його облік. Маргіналізація сім'ї, соціальне сирітство, проблема “чайлд-фрі”.

Література

1. Гудзеляк І. Вплив демографічної політики на процеси народжуваності в Україні. Вісник Львів. у-ту. Серія географічна, 2011. Вип. 39. С. 122-130.
2. Дністрянський М. С. Демографічна криза в Україні: об'єктивні історико-географічні передумови та суб'єктивні геополітичні інтерпретації. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія “Географічні науки”, 2012. №9. С. 76-81.
3. Зміна демографічної ситуації в країні: прогнози і виклики для держави. Дискусія 6 квітня 2023 р. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. Вилучено з: https://www.youtube.com/watch?v=RMXozyY0_U8&ab_channel=IsarEdnannia
4. Населення України: демографічний щорічник, 2012. Вилучено з: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/13/Arch_nasel_zb.htm
6. Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.
7. Кобернік С. Г., Коваленко Р.Р. Географія : підручник для 8 класу. Київ: ЛІТЕРА ЛТД., 2021. 295 с.
12. Гільберг Т.Б., Паламарчук Л. Б., Совенко В. В. Географія 8 клас. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота. 2021. 270 с.
13. Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.
14. Чисельність населення України: Держкомстат. Вилучено з: <https://ukrstat.gov.ua/>

15. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023.

Тема 3. Міграційні процеси в Україні

Міграції, їх види та чинники. Чотири хвили еміграції українців упродовж 19-поч. 21 ст. Сучасні міжрегіональна міграція населення України. Географія зовнішніх міграційних рухів населення. Соціально-демографічні характеристики українських емігрантів. Сучасна статистична база щодо міграційної ситуації в Україні. “Вимушені переселенці” в Україні. Масштаби та наслідки сучасних міграційних рухів українців.

Література:

1. Гудзеляк І. Географія внутрішньо переміщених осіб у Львівській області. Географічна освіта і наука: виклики і поступ : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 140-річчю географії у Львів. ун-ті (Україна, м. Львів, 18-20 травня 2023 р.). Львів, 2023. Т. 1. С. 257–260.
2. Статистичний щорічник України 2018. К.: Державний комітет статистики, 2019.
3. Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В. Географія населення України. – Тернопіль, 2001. с. 25-40.
4. Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.
5. Лабінська Г.М. Польський вектор української міграції: ризики та загрози / Г.М. Лабінська // Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал, № 4 (41), 2018. С. 91-100.
6. Лабінська Г.М. Оцінка міграційних рухів України на тлі тенденцій у європейських країнах: пошуки шляхів поліпшення ситуації / Г.М. Лабінська, Л.Т. Шевчук // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. 2018. Випуск 19. С. 130-138.
7. Лібанова Е. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка, 2018, № 2 (33): 10–26

8. Українське суспільство: міграційний вимір. НАН України, Київ. 2018.
Режим доступу: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf

Тема 4. Статеві-вікова структура населення України. Проблеми демографічного старіння (2 год)

Динаміка статевого та вікового складу населення України. Сучасні параметри вікового складу. Статеві-вікові піраміди, їхній аналіз. Демографічне навантаження. Демографічне старіння та його соціальні наслідки. Демографічна та соціальна політика.

Література

1. Гудзеляк І. Географія населення : навч. посібник / Ірина Гудзеляк. 2-ге вид., переробл., доп. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019.
2. Гудзеляк І.І., Стефаник У.С. Старіння населення України // Часопис соціально-економічної географії. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Вип. 16 (1). 2014. С. 89 – 94.
3. Чисельність населення України: Держкомстат. Вилучено з: <https://ukrstat.gov.ua/>
4. Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.

Тема 5. Етногеографічна та мовно-географічна структура населення України (2 год)

Динаміка етнонаціонального складу населення України. Особливості розселення етнонаціональних меншин в Україні за результатами перепису 2001 року. Етномовна відповідність меншин. Мовний склад населення України. Тенденції і напрямки асиміляційних процесів.

Література:

1. Дністрянський М. С. Етногеографія України. Львів, ЛНУ імені Івана Франка. 2008. С. 153-176.
2. Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю., Чернова К.О. Етнонаціональна структура українського суспільства. Довідник. К.: Наукова думка, 2004. 343 с.

3. Заставний Ф.Д. Українські етнічні землі. Львів: Світ, 1993. 176с.
4. Заставецький Б. Етногеографічне районування // Соціально – економічна географія України. Львів, 1994. с.190.
5. Лозинський Р. Мовна ситуація в Україні: суспільно-географічний погляд. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. с. 181-228.
6. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) : моногр. / Роман Лозинський. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 358 с.

Тема 6. Географія розселення населення України (2 год)

Формування мережі міських та сільських поселень в Україні. Сучасні показники розселення. Проблема нерівномірності розселення, її соціально-економічні та суспільно-політичні наслідки. Регіональні системи розселення. Агломерації України. Сучасна екістична політика в контексті адміністративно- територіальної реформи в Україні.

Література:

1. Гладкий О. В. Географія міст. Геоурбаністика : підручник / О. Гладкий, С. Іщук; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : Паливода А. В., 2014. 299 с.
2. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти/ В. О. Джаман. Чернівці: Рута, 2003. 392 с.
3. Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Географія поселень Львівської області/ Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. Л., 2001. С. 25-60.
4. Дронова О. Л. Геоурбаністика : навч. посібник / О. Л. Дронова. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 419 с.
5. Лозинський Р. М., Костюк І. М. Сучасні межі Львівської міської агломерації / Р. М. Лозинський, І. М. Костюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. 2011. № 2. С. 55-60.
6. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / НАН України. Державна установа

«Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2016. 552 с.

7. Руденко Л. Г., Бочковська А. І., Поливач К. А., Санталова С. О. Суспільно-географічні чинники формування міської мережі України (1897–2022 рр.). Укр. геогр. журн. 2023. № 2. С. 25–34.
8. Склярська О. Реформа адміністративно-територіального устрою України в контексті впливу на статус і функції поселень // Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль, 2021. Вип. 1 (50). С. 57-64.
9. Склярська О. Функціонування спроможних територіальних громад України: суспільно-географічні аспекти // Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль, 2022. Вип. 2 (53). С. 69-75.
10. Склярська О. І. Сільське розселення як чинник адміністративно-територіальних змін (на прикладі Закарпатської та Чернівецької областей) // Людина і довкілля. Питання неоекології, 2022. № 38. С. 20-28.
11. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: колективна монографія / За ред. К. Мезенцева, О. Олійника, Н. Мезенцевої. К.: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с.

Тема 7. Змістовий аспект і компетентісний потенціал тем з географії населення України в шкільному курсі (2 год)

Географія населення в шкільному курсі: аналіз навчальних програм та підручників. Змістовий блок “Населення України” згідно модельної навчальної програми з географії для 6-9 класів НУШ. Доповнення змістового блоку та методичних аспектів вивчення демографічної проблематики в шкільному курсі. Рекомендації щодо вдосконалення змісту тем з Географії населення України.

Література

1. Бойко В.М., Дітчук І.Л., Заставецька Л. Б. Географія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Перун. 2021. 296 с. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. Вилучено з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>

2. Географія: підручник для 8 класу з погл. вивч. географії закл. заг. сер. освіти / Валерій Пестушко, Ганна Уварова, Андрій Довгань. Київ: Генеза, 2021. 304 с
3. Гільберг Т.Б., Паламарчук Л. Б., Сovenко В. В. Географія 8 клас. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота. 2021. 270 с.
4. Кoberник С. Г., Коваленко Р.Р. Географія : підручник для 8 класу. Київ: ЛІТЕРА ЛТД., 2021. 295 с.
5. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 56 с.
6. Лаврук М.М. Загальна методика навчання географії: практичні роботи та індивідуальні дослідження студентів: Навчальний посібник. Переробл. і доповн. Львів: 2022. 132 с.
7. Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.
8. Склярська О. І. Відтворення населення України і висвітлення проблематики в шкільному курсі географії // Вісник науки та освіти. № 8 (14). 2023. С. 769-778.

Тема 8. Методичні особливості навчання географії населення України в школі
Методи навчання географії населення. Педагогічні методики і технології для ефективного вивчення демографічної проблематики. Дидактичні вимоги щодо ефективного застосування різних методів.

Література

1. Бойко В.М., Дітчук І.Л., Заставецька Л. Б. Географія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Перун. 2021. 296 с. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. Вилучено з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
2. Географія: підручник для 8 класу з погл. вивч. географії закл. заг. сер. освіти / Валерій Пестушко, Ганна Уварова, Андрій Довгань. Київ: Генеза, 2021. 304 с
3. Гільберг Т.Б., Паламарчук Л. Б., Сovenко В. В. Географія 8 клас. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота. 2021. 270 с.

4. *Кобернік С. Г., Коваленко Р.Р.* Географія : підручник для 8 класу. Київ: ЛІТЕРА ЛТД., 2021. 295 с.

5. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки.— К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.— 56 с.

Тематика семінарських і практичних занять

Семінарське заняття № 1

ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Питання семінару:

1. Історія розвитку географії населення в Україні. Найвідоміші українські демографи та демогеографи.

2. Статистична основа історико-географічних досліджень населення в Україні.

3. Історико-географічні особливості формування населення України до початку ХХ ст.

4. Історико-географічні особливості формування населення України в ХХ ст.

5. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. та його демографічні наслідки. Географія голодомору.

6. Історико-географічні передумови формування кризової демографічної ситуації в Україні наприкінці ХХ ст.

Література

Жупанський Я. І. Історія географії в Україні: Посібник. Видання друге, доповнене / Я, Жупанський. 2006. 275 с.

Закон України про Всеукраїнський перепис населення // Відом. Верховної Ради України. 2000. № 51–52. С. 446.

Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В. Географія населення України. Тернопіль, 2007. 314 с.

Перший всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Авт. кол. Н. С.Власенко, Е. М.Лібанова, О. Г.Осауленко та ін.; Наук. ред. акад. І. Ф. Курас, акад. С. І. Пирожков; Держ.

комітет статистики України; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. К., ІВЦ Держкомстату України, 2004. 558 с.

Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії : навч. посіб. / М. Д. Пістун. К. : Вища шк., 1994. 156 с.

Прибиткова І. М. Основи демографії. К., 1995. 128 с.

Садовський В. Огляд літератури про українську демографію // Історія української географії. Вип. 2. 2002.

Ткач Д. Заставецький Т. Розвиток української геоурбаністики // Історія української географії. Вип. 2. 2002.

Заставний Ф. Демографічні втрати України. Голодомори. Війни. Еміграції. – Львів, 2003. 135 с.

Стешенко В., Рудницький О., Хомра О., Стефанівський А. Демографічні перспективи України до 2026 р. – К., 1996.

Голод 1932–1933 років. Очима істориків, мовою документів. – К., 1990.

Голодомор 1932–1933 років Документи і матеріали / Упоряд. Пиріг Р. Я. – К., 2007.

Романцов В. О. Історична демографія України XVIII – початку XXI ст. / Спецкурс для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2010. – 160 с.

Практична робота № 1

КІЛЬКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ДИНАМІКА НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

Завдання:

1. Порівняйте графічно наявного населення України, провідних країн світу та країн-сусідів на початку XXI ст. й на даний час (на основі таблиці 1). Проаналізуйте отримані результати.

2. Відобразіть графічно динаміку кількості наявного населення України (усього, міського, сільського) з початку XX ст. і до сьогодні (на основі таблиці 2). Проаналізуйте графік.

3. За статистичними довідниками відобразіть на карті сучасну кількість наявного населення України (в розрізі адміністративних регіонів) та їх зміну

порівняно з 2001 роком. Проаналізуйте територіальні особливості динаміки кількості населення.

Таблиця 1

Кількість наявного населення України, країн сусідів та провідних держав світу в 2001 р. і 2021 р. (млн. осіб)

Країна	2001 р.	2021 р.	Країна	2001 р.	2021 р.
Україна	49,4	41,2*	Країни, лідери за величиною ВВП (за ПКС)		
Країни – сусіди України			США	282,0	331,4
Білорусь	10,0	9,3	Китай	1263,0	1439,5
Польща	38,3	37,8	Індія	1027,0	1380,0
Словаччина	5,4	5,4	Японія	127,0	126,5
Угорщина	10,0	9,7	Німеччина	82,2	83,8
Румунія	22,4	19,1	Росія	146,3	143,0
Молдова	3,6	2,6	Бразилія	174,5	212,6
Туреччина	67,4	84,8	Великобританія	58,9	67,8
Грузія	4,4	3,7	Франція	59,0	65,3
Болгарія	8,2	6,9	Італія	56,9	60,5

Без даних по тимчасово окупованих територіях АР Крим та м. Севастополь

Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.

Таблиця 2

Кількість наявного населення України (1913-2001 рр.)

Роки	Населення, млн. осіб	у тому числі	
		Міське	сільське

1913	35,2	.....	.....
1940	41,3	14,0	27,0
1959	41,9	19,2	22,7
1970	47,1	25,7	21,4
1979	49,8	30,5	19,3
1989	51,7	34,6	17,1
1991	51,9	35,1	16,8
1992	52,0	35,3	16,7
1993	52,2	35,5	16,8
1994	52,1	35,4	16,7
1995	51,7	35,1	16,6
1996	51,3	34,8	16,5
1997	50,8	34,4	16,4
1998	50,3	34,0	16,3
1999	49,9	34,0	16,1
2000	49,4	33,8	15,9
2001	48,9	32,9	16,0

Таблиця 3

Динаміка кількості населення України в 2001–2021 рр. (тис. осіб)

Рік	Наявне населення			Постійне населення		
	Усе	Міське	Сільське	Усе	Міське	сільське
2001	48662,4	32747,1	15915,3	48457,6	32574,1	16883,5
2002	48230,3	32451,4	15778,9	48240,9		
2003	47622,4	32146,5	15476,0	47442,0	31890,8	15551,0
2004	47280,8	32009,3	15271,5	47100,5	31753,7	15346,8
2005	46929,5	31877,0	15052,0	46749,2	31621,9	15127,3
2006	46646,0	31777,4	14868,6	46475,7	31521,8	14943,9
2007	46372,7	31668,8	14703,9	46192,3	31413,1	14779,2
2008	46143,7	31587,2	14556,5	45963,3	31331,5	14631,8
2009	45962,9	31524,8	14438,1	45782,6	31269,2	14513,4

2010	45778,5	31441,6	14336,9	45598,2	31186,0	14412,2
2011	45778,5	31441,3	14336,9	45525,7	31155,6	14370,1
2012	45633,6	31380,9	14252,7	45379,9	31118,1	14261,8
2013	45489,6	31357,5	14132,1	45309,3	31101,9	14207,4
2014	43001,0	31 336, 6	14 089, 6	45 245,9	29434,4	13325,0
2015	42 929, 3	29 673, 1	13 256, 1	42 759,7	29314,8	13213,0
2016	42 760, 5	29 584, 9	13 175,6	42 590,9	29243,3	13171,2
2017	42 584,5	29 482,3	13 102,2	42 414,9	29132,3	13084,2
2018	42 386,3	29 371,0	13 015, 3	42 216,8	29017,3	12965,2
2019	42 027,8	29 256,7	12 896,5	41 983,6	28900,5	12812,5
2020	41 588,3	28 959,5	12 628,8	41 586,2	28654,0	12700,8
2021	41 167,3	28 693,7	12 473,6	40 997,7	28 454,8	12542,8

Практична робота № 2

ПРИРОДНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Завдання:

1. Відобразіть графічно динаміку основних показників природного руху населення України (усього, міського, сільського) з початку ХХІ ст. і до сьогодні (на основі таблиці 4). Проаналізуйте графік. Порівняйте сучасні показники природного руху населення України з відповідними показниками інших держав Європи та світу (для цього варто скористатись Демографічним щорічником України, 2021, стор. 184).

2. Відобразіть на карті сучасні показники природного руху населення України (в розрізі адміністративних регіонів України) та їх зміну порівняно з початком ХХІ ст. (на основі таблиці 5). Проаналізуйте територіальні особливості і динаміку природного руху населення держави.

3. Які питання змістового компоненту теми “Демогеографічні процеси в Україні” зі шкільного курсу Географії для 8 класу варто доповнити? Які методи і форми навчання доцільно застосувати при поданні цієї тематики учням?

Таблиця 4

Коефіцієнти народжуваності, смертності та природного руху населення
України в 2001–2021 рр. (на 1 тис. осіб)

Рік	Народжуваність			Смертність			Природний рух		
	усе	міське	сільське	Усе	міське	сільське	Усе	Міське	сільське
2001	7,7	7,2	8,7	15,3	13,8	18,6	-7,6	-6,6	-9,9
2002	8,1	7,7	9,0	15,7	14,0	19,1	-7,6	-7,3	-10,1
2003	8,5	8,3	9,1	16,0	14,3	19,6	-7,5	-6,0	-10,5
2004	9,0	8,9	9,3	16,0	14,4	19,6	-7,0	-5,5	-10,3
2005	9,0	8,9	9,4	16,6	14,8	20,5	-6,6	-5,9	-11,1
2006	9,8	9,6	10,3	16,2	14,5	19,8	-6,4	-4,9	-9,5
2007	10,2	9,9	10,7	16,4	14,7	20,1	-6,2	-4,8	-9,4
2008	11,0	10,8	11,6	16,3	14,6	19,9	-5,3	-3,8	-8,3
2009	11,1	10,8	11,9	15,3	13,7	18,9	-4,2	-2,9	-7,0
2010	10,8	10,4	11,9	15,2	13,7	18,6	-4,4	-3,3	-6,7
2011	11,0	10,5	12,1	14,5	13,1	17,7	-3,5	-2,6	-5,6
2012	11,4	10,9	12,6	14,5	13,1	17,7	-3,1	-2,2	-5,1
2013	11,1	10,5	12,3	14,6	13,2	17,7	-3,5	-2,7	-5,4
2014	10,8	10,2	12,2	14,7	13,2	18,1	-3,9	-3,0	-5,9
2015	10,7	10,4	11,3	14,9	13,2	18,0	-4,2	-2,8	-6,7
2016	10,3	10,0	10,8	14,7	13,2	17,6	-4,4	-3,2	-6,9
2017	9,4	9,2	9,9	14,5	13,0	17,3	-5,0	-3,8	-7,4
2018	8,7	8,5	9,2	14,8	13,4	17,5	-6,0	-4,9	-8,3
2019	8,1	7,9	8,5	14,7	13,4	17,2	-6,6	-5,5	-8,7
2020	7,8	7,5	8,5	15,9	14,8	18,1	-8,1	-7,2	-9,7
2021	7,3	7,0	7,9	18,5	17,8	19,7	-11,1	-10,8	-11,8

Таблиця 5

Коефіцієнти природного приросту/скорочення населення адміністративних
регіонів України
в 2001 р., 2015 і 2021 р.(на 1 тис. осіб)

Регіон	2001	2015	2021	Регіон	2001	2015	2021
АР Крим	-6,7	-2,1 (2013 р)	....	Одеська	-7,0	-2,0	-9,8
Вінницька	-8,3	-5	-11,3	Полтавська	-11,1	-7,1	-14,4
Волинська	-3,1	0,9	-5,5	Рівненська	-1,6	2,1	-4,7
Дніпропетровська	-8,8	-4,9	-14,5	Сумська	-11,2	-8	-14,8
Донецька	-10,3	-8,4	...	Тернопільська	-5,4	-3,3	-9,3
Житомирська	-8,5	-4,8	-12,7	Харківська	-9,0	-5,2	-15,1
Закарпатська	-0,4	2,8	-4,7	Херсонська	-7,3	-3,6	-13,0
Запорізька	-8,6	-5,1	-15,8	Хмельницька	-7,7	-4,4	-12,0
Івано- Франківська	-2,7	-0,6	-7,4	Черкаська	-10,0	-6,7	-13,8
Київська	-9,4	-4,3	-13,2	Чернівецька	-2,9	0,1	-7,3
Кіровоградська	-9,8	-6,2	-14,7	Чернігівська	-13,1	-10,2	-16,5
Луганська	-10,9	-5,1	...	м. Київ	-3,0	1,7	-5,3
Львівська	-3,7	-0,9	-8,2	м. Севастополь *	-6,1	-3,0 (2013 р)	...
Миколаївська	-7,5	-4	-13,0				

Джерело: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Всеукраїнський перепис населення 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/>

Практична робота №3

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Завдання:

1. Відобразіть графічно динаміку показника сальдо зовнішньої міграції в Україні упродовж 2002-2021 рр. Проаналізуйте графік.
2. Відобразіть на карті розподіл загальних показників міграції в розрізі адміністративних регіонів (усе, міське, сільське).

3. Сформулюйте три проблемних запитання для учнів середньої школи по темі “Міграції населення України”.

Питання для обговорення:

4. Чотири хвили української еміграції : періоди, причини і наслідки.
5. Проаналізуйте особливості формування української діаспори та сучасне розселення українців поза межами України.

Таблиця 6

Динаміка міграційного приросту (скорочення) населення України, осіб

роки	Міграційний приріст (скорочення), осіб
2002	-33 791
2003	-24 210
2004	-7 615
2005	4 583
2006	14 245
2007	16 838
2008	14 921
2009	13 447
2010	16 133
2011	17 096
2012	61 844
2013	31 913
2014	22592
2015	14233
2016	10620
2017	11997
2018	18589
2019	21512
2020	9316
2021	21261

*З 2014 року дані подаються без урахування тимчасово окупованих територій АРК, Донецької і Луганської областей

**Загальні коефіцієнти міграційного приросту (скорочення) населення 2020 р.
(на 10 тис. наявного населення)**

регіон	Міська і сільська місцевість		Міста		Села	
	1	2	1	2	1	2
Україна	9,6	5,1	10,3	7,3	-15,4	0,7
Вінницька	-17,6	2,6	-5,9	5,1	-47,1	-0,1
Волинська	-9,6	-3,7	4,9	-4,0	-13,8	-3,5
Дніпропетровська	-4,5	3,2	...	3,8	-53,7	0,0
Донецька	-	-	-4,3	...	...	...
Житомирська	-13,7	2,1	18,0	1,3	-27,4	3,2
Закарпатська	-4,0	-2,0	-7,6	2,1	-17,0	-4,3
Запорізька	-12,7	3,0	17,7	4,2	-30,2	-1,2
Івано- Франківська	2,0	-0,4	129,2	0,0	-10,6	-0,8
Київська	154	9,3	-11,4	6,1	194,7	14,7
Кіровоградська	-35,6	1,0	...	1,7	-77,4	-0,2
Луганська	-	-	10,3	...	...	...
Львівська	4,4	-0,2	0,4	0,2	-4,9	-0,9
Миколаївська	-18,8	4,0	59,9	5,0	-60,5	1,7
Одеська	38,2	22,5	12,5	33,4	-6,2	0,2
Полтавська	2,9	6,1	-15,1	7,3	-12,9	4,2
Рівненська	-21,4	-8,4	-3,7	-8,5	-27,2	-8,5
Сумська	-21	5,3	29,4	7,6	-59,7	0,1
Тернопільська	-3,1	6,8	31,6	14,0	-30,2	0,7
Харківська	20,4	11,4	-4,7	12,5	-27,8	6,8
Херсонська	-20,1	-0,6	13,0	-1,7	-44,6	1,1
Хмельницька	-4,3	2,7	-3,7	2,7	-27,6	2,6
Черкаська	-17,8	0,2	21,2	0,6	-36,3	-0,2
Чернівецька	0,5	2,8	-14,0	5,2	-15,2	1,0
Чернігівська	-20,0	0,0	58,0	-0,8	-31,2	1,7

Київ	58,0	14,7	10,3	14,7	x	x
------	------	------	------	------	---	---

*1- Усі потоки, 2 – зовнішня міграція

Практична робота № 4

СТАТЕВО-ВІКОВА СТРУКТУРА ТА ШЛЮБНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Завдання:

1. Порівняйте статеві-вікові піраміди населення України за 2001 р. та 2021 рр. (на основі презентації до лекції), зазначивши головні зміни, які відбуваються в статеві-віковій структурі населення України, а також вкажіть причини “демографічних хвиль” на пірамідах.

2. Відобразіть на карті показники частки населення старше 60-и років та середній вік населення в розрізі адміністративних регіонів (с. 44,48 Демографічного щорічника 2021). Проаналізуйте картосхему.

3. Відобразіть графічно динаміку шлюбності та розлучуваності в Україні упродовж 1991–2021 рр. (Демографічний щорічник, 2021, стор. 77). Проаналізуйте графік.

Практична робота № 5

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МОВНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Завдання:

1. Відобразіть графічно національний та мовний склад населення України за результатами переписів 1989 і 2001 років. Проаналізуйте зміни в національному та мовному складі населення України упродовж першого десятиріччя періоду незалежності.

2. Відобразіть на карті територіальні відмінності національного і мовного складу населення у розрізі адміністративних регіонів. Проаналізуйте побудовані картосхеми.

3. Нанесіть на карту основні ареали розселення найчисленніших етнонаціональних меншин в державі.

При виконанні завдань практичної роботи слід користуватись джерелами:

1. Дністрянський М. С. Етногеографія України. – Львів, ЛНУ імені Івана Франка. – 2008. – С. 153-176.
2. Лозинський Р. М. Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд) : монографія / Р. М. Лозинський; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 502 с
3. Інтернет-ресурс: Всеукраїнський перепис населення 2001: *2001.ukrcensus.gov.ua/*

Семінарське заняття № 2

РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Питання семінару

1. Особливості розміщення населення в Україні. Щільність населення.
2. Урбанізація в Україні: чинники та основні риси. Територіальні особливості процесів урбанізації .
3. Сучасне мережа міських поселень в Україні, міські агломерації, класифікація міст за людністю, генезисом, функціями. Селища міського типу.
4. Сільське розселення в Україні та основні його риси. Територіальні особливості.
5. Основні типи та форми сільського розселення.
6. Актуальні проблеми розселення в Україні. Екістична політика держави.

Література

1. Гладкий О. В. Географія міст. Геоурбаністика : підручник / О. Гладкий, С. Іщук; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Паливода А. В., 2014. 299 с.
2. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти/ В. О. Джаман. Чернівці: Рута, 2003. 392 с.
3. Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Географія поселень Львівської області/ Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. Л., 2001. С. 25-60.
4. Дронова О. Л. Геоурбаністика : навч. посібник / О. Л. Дронова. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 419 с.

5. Лозинський Р. М., Костюк І. М. Сучасні межі Львівської міської агломерації / Р. М. Лозинський, І. М. Костюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. 2011. № 2. С. 55-60.
6. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2016. 552 с.
7. Руденко Л . Г., Бочковська А . І., Поливач К. А., Санталова С. О . Суспільно-географічні чинники формування міської мережі України (1897–2022 рр.). Укр. геогр. журн. 2023. № 2. С. 25–34.
8. Склярська О. Реформа адміністративно-територіального устрою України в контексті впливу на статус і функції поселень // Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль, 2021. Вип. 1 (50). С. 57-64.

Практична робота 6

Міське розселення в Україні

Нанести на контурну карту України усі міста з людністю понад 50 тисяч осіб (для Донецької, Луганської областей – більше 100 тис. осіб) (таблиця 10) із зазначенням їхньої дати заснування та генетичного типу. Здійснити районування території України за переважаючими генетичними типами міст.

Таблиця 10

Міста України з кількістю населення понад 50 тисяч осіб (в порядку спадання за людністю)

Місто	Область	Час заснування (рік або століття)	Кількість населення, 2015 р.
Київ	Київська	V	2 868 702
Харків	Харківська	XVII	1 451 132
Одеса	Одеська	1794	1 017 022
Дніпро	Дніпропетровська	1776	993 094
Донецьк	Донецька	XVII	949 825
Запоріжжя	Запорізька	1770	766 268
Львів	Львівська	1256	729 038
Кривий Ріг	Запорізька	XVIII	652 137
Миколаїв	Миколаївська	1787	494 922

Маріуполь	Донецька	XVI	458 533
Луганськ	Луганська	1795	424 113
Вінниця	Вінницька	1795	372 116
Макіївка	Донецька	1777	351 820
Севастополь	АР Крим	1783	344 853
Сімферополь	АР Крим	XVI	338 319
Херсон	Херсонська	1737	297 593
Полтава	Полтавська	1174	295 950
Чернігів	Чернігівська	907	295 670
Черкаси	Черкаська	XIII	285 170
Житомир	Житомирська	IX	270 922
Суми	Сумська	1652	268 874
Хмельницький	Хмельницька	XVI	266 095
Чернівці	Чернівецька	XII	262 129
Горлівка	Донецька	1867	254 416
Рівне	Рівненська	1282	249 912
Кам'янське	Дніпропетровська	1750	241 475
Кропивницький	Кіровоградська	1754	233 333
Івано-Франківськ	Івано-Франківська	1662	227 030
Кременчук	Полтавська	1571	225 828
Тернопіль	Тернопільська	1540	217 110
Луцьк	Волинська	1795	216 076
Біла Церква	Київська	1032	211 205
Краматорськ	Донецька	1868	162 811
Мелітополь	Запорізька	XVIII	156 889
Керч	АР Крим	1068	144 626
Нікополь	Дніпропетровська	XVI	117 857
Слов'янськ	Донецька	1766	116 694
Ужгород	Закарпатська	IX	115 947
Бердянськ	Запорізька	1827	115 500
Алчевськ	Луганська	1895	110 474
Павлоград	Дніпропетровська	1780	109 739
Сєверодонецьк	Луганська	XIX	108 899
Євпаторія	АР Крим	XV	107 040
Лисичанськ	Луганська	1710	103 459
Кам'янець-Подільський	Хмельницька	1062	102 254
Бровари	Київська	1628	98 874
Конотоп	Сумська	1638	88 477
Умань	Черкаська	1616	86 621
Мукачеве	Закарпатська	1196	85 487
Олександрія	Кіровоградська	1754	82 636
Хрустальний	Луганська	1895	82 228
Єнакієве	Донецька	1883	81 054
Шостка	Сумська	1739	78 505
Бердичів	Житомирська	XV	78 312
Ялта	АР Крим	Іст. н.е.	78 200
Бахмут	Донецька	1571	77 474
Кадіївка	Луганська	XIX	77 168
Дрогобич	Львівська	XI	76 866
Костянтинівка	Донецька	1868	76 065
Ніжин	Чернігівська	1147	72 869
Ізмаїл	Одеська	VI	72 50
Новомосковськ	Дніпропетровська	1654	71 299

Феодосія	АР Крим	VI	69 040
Ковель	Волинська	1310	69 032
Сміла	Черкаська	XVI	68 740
Червоноград	Львівська	1962	67 993
Калуш	Івано-Франківська	1241	67 559
Первомайськ	Миколаївська	1676	66 672
Коростень	Житомирська	945	65 454
Довжанськ	Луганська	1938	64 895
Покровськ	Донецька	1875	64 533
Коломия	Івано-Франківська	1240	61 350
Бориспіль	Київська	1590	60 160
Рубіжне	Луганська	1895 (1934)	59 951
Чорноморськ	Одеська	XVIII	59 840
Стрий	Львівська	1385	59 835
Дружківка	Донецька	1781	59 596
Харцизьк	Донецька	1869	58 641
Прилуки	Чернігівська	1092	58 202
Лозова	Харківська	XIX	57 916
Чистякове	Луганська	1778	56 993
Новоград-Волинський	Житомирська	1257	56 049
Енергодар	Запорізька	1970	54 536
Антрацит	Луганська	XIX	54 242
Нововолинськ	Волинська	1950	53 298
Горішні Плавні	Полтавська	1960	51 958
Ізюм	Харківська	1689	51 175
Білгород-Дністровський	Одеська	498 р. до н.е.	50 05

2. Здійснити аналіз головних параметрів поселенської мережі регіонів України за даними таблиці 11. В яким регіонах найвища щільність поселень? Які фактори вплинули на розподіл цього показника? У яких областях найбільшою є кількість сіл? Середня людність села? Чому?

Таблиця 11

Головні параметри поселенської мережі регіонів України

Регіон	Кількість міських поселень (міст і смт)	Частка міського населення	Кількість сіл	Щільність поселень (на 1000 км.кв.)	Середня людність села	Середня відстань між селами
АР Крим	72	62,7	956	39,4	765	4,6
Вінницька	47	50,1	1467	57,1	555	5,0
Волинська	66	52,0	1054	55,7	474	4,8
Дніпропетровська	66	83,5	1438	47,1	380	4,5
Донецька	183	90,6	1118	49,1	369	3,8
Житомирська	54	58,2	1619	56,1	328	5,5
Закарпатська	30	37,2	579	47,6	1360	3,6
Запорізька	37	77,0	918	35,1	447	4,8
Івано-	39	43,3	765	57,8	1023	3,7

Франківська						
Київська	56	85,5	1127	42,1	584	4,9
Кіровоградська	39	62,3	1010	42,6	372	5,3
Луганська	146	86,8	787	34,9	379	4,5
Львівська	78	60,8	1850	88,4	538	3,9
Миколаївська	26	67,8	896	37,4	422	5,1
Одеська	52	66,8	1136	35,7	699	4,9
Полтавська	36	61,3	1826	64,9	311	5,2
Рівненська	27	47,8	1002	51,5	602	4,6
Сумська	35	67,8	1491	64,1	247	5,0
Тернопільська	35	44,0	1024	76,7	589	3,9
Харківська	78	80,2	1683	56,1	321	4,6
Херсонська	40	61,1	656	24,2	640	5,6
Хмельницька	37	55,4	1415	70,5	415	4,6
Черкаська	31	56,3	824	41,0	675	4,6
Чернівецька	19	42,4	398	51,5	1311	3,1
Чернігівська	45	63,4	1489	48,1	266	5,9

3. Вплив адміністративно-територіального чинника на розвиток та зміни статусу поселень

За формулою розмежування впливу двох міст:

$R_{xv} = R_{av} / (1 + \sqrt{(N_a / N_b)})$, де R_{xv} – відстань від точки однакового впливу до меншого за людністю міста; R_{av} – відстань між містами впливу; N_a – кількість населення більшого міста; N_b – кількість населення меншого міста

визначити до якого міста більше тяжіє третє місто, яке знаходиться на стику чи перетині зон впливу цих двох міст. Накреслити відрізок і здійснити розрахунки.

Приклад: місто Болехів – до Стрия чи до Долини?

Населення Стрия 60 тис. осіб

Населення Долини 20,6 тис. осіб

Відстань Стрий-Долина 41 км

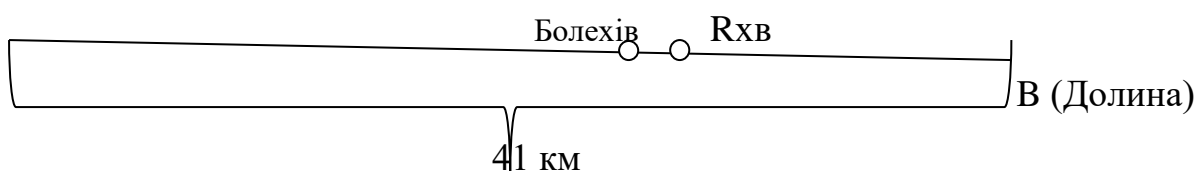
Відстань Стрий – Болехів 25 км

Відстань Болехів-Долина 16 км

Розрахунки:

$R_{xv} = R_{av} / (1 + \sqrt{(N_a / N_b)}) = 41 / (1 + \sqrt{(60 / 20,6)}) = 15$ км – відстань від точки однакового впливу міст до Долини (меншого за людністю)

А (Стрий

Отже, ми знайшли точку однакового впливу R, яка знаходиться на відстані 15 км від меншого міста (Долини), відстань Болехова до Долини 16 км, отже це вже зона впливу Стрия.

1.1. Розрахувати до якого міста тяжіє м. Березне Рівненської області – до Рівне чи до міста Сарни

1.2. Токмак Запорізької області – до м. Пологи чи до Мелітополя.

1.3. Новояворівськ Львівської обл. – до Яворова чи до Львова.

Чи відповідають розраховані показники щодо тяжіння поселень сучасних адміністративно-територіальним змінам в межах цих районів?

Використати Атлас нового АТУ України, який можна завантажити за посиланням: <https://decentralization.gov.ua/news/12866>

4. Наведіть приклади сучасних сіл, які колись мали статус міського поселення чи райцентру. Чому статус було втрачено?

Література:

1. Гладкий О. В. Географія міст. Геоурбаністика : підручник / О. Гладкий, С. Іщук; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : Паливода А. В., 2014. 299 с.
2. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти/ В. О. Джаман. Чернівці: Рута, 2003. 392 с.
3. Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Географія поселень Львівської області/ Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. Л., 2001. С. 25-60.
4. Дронова О. Л. Геоурбаністика : навч. посібник / О. Л. Дронова. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 419 с.
5. Лозинський Р. М., Костюк І. М. Сучасні межі Львівської міської агломерації / Р. М. Лозинський, І. М. Костюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. 2011. № 2. С. 55-60.
6. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації : монографія / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2016. 552 с.

7. Руденко Л. Г., Бочковська А. І., Поливач К. А., Санталова С. О. Суспільно-географічні чинники формування міської мережі України (1897–2022 рр.). Укр. геогр. журн. 2023. № 2. С. 25–34.
8. Склярська О. Реформа адміністративно-територіального устрою України в контексті впливу на статус і функції поселень // Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль, 2021. Вип. 1 (50). С. 57-64.

Практична робота № 7

Вивчення змістового компоненту теми “Населення України” шкільного курсу географії

Завдання 1. Ознайомтесь з навчальною програмою з географії та зверніть увагу на теми, які стосуються демографічної проблематики. В якому класі і скільки годин учні вивчають ці теми? Заповніть таблицю, зазначивши очікувані результати навчання та наскрізні змістові лінії кожної з таких тем.

Таблиця 1

Демографічна проблематика в шкільному курсі географії

Шкільний курс	Тема, зміст навчального матеріалу	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності	Наскрізні змістові лінії
Україна і світове господарство (9 кл.)			
Географічний простір Землі (11 кл.)			

Завдання 2. Проаналізуйте наявність / відсутність у навчальній програмі практичних робіт з теми дослідження, зазначивши конкретні компетентності, які набувають учні у процесі їхнього виконання. Зробіть пропозиції щодо можливого удосконалення змісту практичних робіт.

Завдання 3. Виконайте SWOT-аналіз одного із шкільних підручників (за власним вибором) на предмет висвітлення теми, вказавши його сильні сторони (переваги), слабкі сторони (вади), можливості для повного засвоєння матеріалу, загрози (застереження, ризику), які ускладнюють засвоєння матеріалу (складність викладу матеріалу, незрозуміла термінологія, відсутність зв'язку з попереднім матеріалом).

Визначіть повноту висвітлення досліджуваної теми у шкільному курсі географії з огляду на знання, здобуті у процесі вивчення університетських курсів (“Загальне землезнавство”, “Основи загальної суспільної географії”, “Історія географії” та ін.). Які питання теми варто доповнити у шкільному курсі / зняти та чому?

Джерела

1. *Бойко В.М., Дітчук І.Л., Заставецька Л. Б.* Географія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Перун. 2021. 296 с.
2. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. Вилучено з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
3. Географія: підручник для 8 класу з погл. вивч. географії закл. заг. сер. освіти / Валерій Пестушко, Ганна Уварова, Андрій Довгань. Київ: Генеза, 2021. 304 с.
4. *Гільберг Т.Б., Паламарчук Л. Б., Сovenko В. В.* Географія 8 клас. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота. 2021. 270 с.
5. *Кобернік С. Г., Коваленко Р.Р.* Географія : підручник для 8 класу. Київ: ЛІТЕРА ЛТД., 2021. 295 с.
6. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. наук О.Ф. Надтоки. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.— 56 с.
7. Лаврук М. М. Методика науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 148 с.
- 8.

Практична робота № 8

Складання конструктору уроку на демографічну тему з використанням інтерактивних методів та інноваційних технологій

1. Складіть конспект уроку на демографічну тематику, передбачену навчальною програмою з географії для учнів 8 або 11 класу. Доповніть матеріал, який пропонується навчальними планами і програмами, а також підручниками актуальною і важливою інформацією про закономірності, чинники або особливості сучасної демографічної ситуації з огляду на прослухані лекційні матеріали та попередньо опрацьовані практичні завдання.

Надайте пропозиції щодо методики вивчення досліджуваної теми (урочна / позаурочна робота, очне і дистанційне навчання, типи уроків, класичні і новітні методи навчання (інформаційні технології, аудіовізуальні методи, STEM-проекти тощо).

2. За сучасними вимогами складіть бібліографію друкованих та електронних навчальних, навчально-методичних, навчально-довідкових джерел із досліджуваної теми.

Література

1. Бойко В.М., Дітчук І.Л., Заставецька Л. Б. Географія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Перун. 2021. 296 с.
2. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. Вилучено з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
3. Географія: підручник для 8 класу з погл. вивч. географії закл. заг. сер. освіти / Валерій Пестушко, Ганна Уварова, Андрій Довгань. Київ: Генеза, 2021. 304 с.
4. Гільберг Т.Б., Паламарчук Л. Б., Совенко В. В. Географія 8 клас. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота. 2021. 270 с.
5. Кобернік С. Г., Коваленко Р.Р. Географія : підручник для 8 класу. Київ: ЛІТЕРА ЛТД., 2021. 295 с.
6. Лаврук М.М. Загальна методика навчання географії: практичні роботи та індивідуальні дослідження студентів: Навчальний посібник. Переробл. і доповн. / М.М. Лаврук. Львів: 2022. 132 с.

Форми самостійної роботи студентів

Тема	Опрацювання лекційного матеріалу	Опрацювання питань, які не розглядались на лекції	Підготовка до письмового тестування	Індивідуальний проєкт
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади розселення. Форми розселення в Україні				
<i>Тема 1. Теоретичні основи географії населення України</i>	4	4		
<i>Тема 2. Демогеографічні процеси в Україні у XX-на поч. XXI ст.</i>	2	2		
<i>Тема 3. Міграційні процеси в Україні</i>	2	2		
<i>Тема 4. Статеві-вікова структура населення України. Проблеми демографічного старіння</i>	4	4		
<i>Тема 5. Етногеографічна структура населення України</i>	4	4		
<i>Тема 6. Географія розселення населення в Україні</i>	4	4		
<i>Тема 7. Змістовий аспект і компетентісний потенціал тем з географії населення України в шкільному курсі</i>	6	6		-
<i>Тема 8. Методичні особливості навчання географії населення України в школі</i>				
Підготовка до підсумкового тестування			6	-
Всього	26	26	6	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

На самостійне опрацювання студентам виносяться опрацювання лекційного матеріалу за відповідними інформаційними джерелами а також завдання для опрацювання тих аспектів теми, які на лекціях беруться тільки оглядово:

Тема 1. Проаналізувати основні чинники розселення населення на території України.

Детальніше опрацювати переписні листи Всеукраїнського перепису населення 2001 (<https://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/>). Навести конкретні приклади використання кореляційного та топонімічного методів у дослідженнях з географії населення.

Тема 2. На основі повторного перегляду презентації до лекції визначити найважливіші фактори динаміки міського та сільського населення України упродовж ХХ ст, виділити періоди різних темпів урбанізації. Огляд теми “Демогеографічні процеси в Україні” зі шкільного курсу Географії для 8 класу. Методи і форми навчання для висвітлення тематики учням

Тема 3. Аналіз даних щодо шлюбно-сімейної структури населення за даними перепису 2001 та статистикою домогосподарств. Опрацювати лекційний матеріал та зробити усно висновки щодо наслідків демографічного старіння населення України та можливих загроз щодо деформації статеві-вікового складу в умовах війни та повоєнного часу.

Тема 4. Опрацювання джерел щодо чинників етнонаціонального складу населення України. Ознайомитись з методикою переписів населення, які проводились на території України в різні історичні періоди.

На основі якого показника можемо з’ясувати етнонаціональну структуру населення за даними польських, австрійських переписів?

Тема 5. Аналіз документів щодо регіональної політики в Україні щодо розвитку поселень, зокрема Стратегії регіонального розвитку 2027.

Детальніше розглянути таблиці в презентації щодо динаміки різних категорій поселень за людністю і з’ясувати причини зменшення кількості середніх міст. Які наслідки може мати втрата людності для малого міста? Чи знаєте Ви села, які можуть поповнити категорію міст? Які критерії дозволяють зміну їхнього статусу і за яких умов?

Тема 6. Опрацювати та порівняти особливості подання теми в шкільних підручниках різних авторів. Проаналізувати важливість наскрізних змістових ліній до кожної з тем згідно модельної навчальної програми.

Проблематика українознавчого підходу в вивченні демографічних проблем та опрацювання відповідної літератури. Які методи і форми навчання найбільш ефективні для вивчення теми “Демографічні процеси в Україні”, питань “Українська діаспора”, “Етнічний і релігійний склад населення”?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ “ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ”

1. У якому році відбувся перший перепис населення, що охоплював усю територію України в сучасних її межах?

1. 1917 р. 2. 1897 р. 3. 1926 р. 4. 1959 р. 5. 1989 р.

2. Для якого періоду у ХХ ст. характерними є найвищі темпи зростання частки міського населення в Україні?

1. Міжвоєнних 1917–1939 рр.; 2. Повоєнних 1960–1970 рр.; 3. Початку 1990-х рр.; 4. 1990-початку 2000-х рр.; 5. 1990-х років.

3. Який чинник мав найважливішу негативну роль у демогеографічних процесах на українських землях в 20–30-х роках ХХ ст.?

1. Штучний голодомор 1932–1933 рр. 2. Масова вимушена еміграція на захід. 3. Масова добровільна еміграція на схід. 4. Заходи примусової колективізації. 5. Активна індустріалізація.

4. Який рік був рекордним за кількістю населення в Україні?

1. 1989 р. 2. 1992 р. 3. 1990 р. 4. 1959 р. 5. 2001 р.

5. Для яких областей України впродовж останніх десяти років характерні найменші показники природного приросту населення:

1. Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської. 2. Закарпатської, Чернівецької, Одеської. 3. Київської, Чернігівської, Харківської. 4. Чернігівської, Сумської, Рівненської. 5. Луганської, Сумської, Чернігівської.

6. Що є найвагомішою причиною у структурі смертності в Україні впродовж останніх років?

1. Хвороби системи кровообігу. 2. Хвороби органів дихання. 3. Новоутворення; 4. Зовнішні причини. 5. Алкоголь, наркотики.

7. За Ф. Д. Заставним, сумарні (прямі і непрямі) втрати населення від голодомору (1932–1933 рр.) становили?

1. 5 млн. осіб. 2. 3,5 млн. осіб. 3. 15 млн. осіб. 4. 9,1 млн. осіб. 5. 7,8 млн. осіб.

8. Найбільше значення середньої величини сім’ї та найвища частка складних (трипоколінних) сімей є у області?

1. Черкаській. 2. Полтавській. 3. Львівській. 4. Донецькій. 5. Закарпатській.

9. Що є найважливішою відмінністю процесів відтворення міського і сільського населення?

1. Народжуваність у сільських поселеннях загалом є вищою, ніж у міських; 2. Народжуваність у сільських поселеннях загалом є нижчою, ніж у міських; 3. Коефіцієнт природного приросту в містах є помітно вищим, ніж у селах; 4. Коефіцієнт шлюбності є нижчим, а розлучуваності – вищим у містах, ніж у селах.

10. Крім українців і росіян, сумарна частка усіх інших етнонаціональних груп в Україні за переписом 2001 року становила?

1. 10 %. 2. 12 %. 3. 15 %. 4. 25 %. 5. 5 %.

11. Вкажіть групу областей, де найчисельнішою етнонаціональною меншиною за переписом 2001 р. не були росіяни?
1. Донецька, Луганська. 2. Львівська, Тернопільська. 3. Рівненська, Волинська. 4. Чернівецька, Закарпатська. 5. Миколаївська, Одеська.
12. В Україні переважно асимільованими в російськомовне середовище є?
1. Угорці, румуни. 2. Білоруси, євреї, греки. 3. Молдовани, румуни. 4. Поляки, кримські татари. 5. Словаки, німці.
13. Вкажіть країну, в якій найбільша українська діаспора?
1. Канада. 2. США. 3. Росія. 4. Білорусь. 5. Казахстан.
14. Вкажіть радянський перепис населення, результати якого було приховано і знищено?
1. 1926 р. 2. 1930 р. 3. 1939 р. 4. 1937 р. 5. 1959 р.
15. Чому результати перепису 1937 р. було приховано?
16. Перший Всеукраїнський перепис населення та його методика.
17. Головними тенденціями демогеографічних процесів в Україні у 50–60 рр. ХХ ст. були?
1. Зростання природного приросту населення. 2. Зростання еміграції з України. 3. Поглиблення старіння населення. 4. Зростання смертності від інфекційних захворювань. 5. Зростання дитячої смертності.
18. Які, з перелічених нижче міст, відносяться до малих?
1. Львів, Миколаїв, Донецьк, Запоріжжя, Кривий Ріг. 2. Алушка, Ялта, Стрий, Болехів. 3. Хуст, Жмеринка, Ірпінь, Самбір. 4. Стрий, Вознесенськ, Броди, Пустомити, Умань. 5. Калуш, Чортків, Нетішин, Радомишль.
19. До моноцентричних агломерацій відносять?
1. Львівську. 2. Донецько-Макіївську. 3. Червоноградську. 4. Дрогобицьку. 5. Дніпровську.
20. Зазначте міста Київської міської агломерації.
21. Містами обласного значення у Львівській області є _____
22. Які, з перелічених нижче міст, відносяться до великих?
1. Львів, Донецьк, Запоріжжя, Кривий Ріг. 2. Миколаїв, Вінниця. Львів, Ялта. 3. Київ, Одеса, Полтава, Харків, Кіровоград. 4. Запоріжжя, Донецьк, Маріуполь, Білгород-Дністровський. 5. Донецьк, Харків, Львів, Запоріжжя.
23. У якій, з перелічених нижче областей найбільша кількість жителів?
1. Київська. 2. Одеська. 3. Харківська. 4. Луганська. 5. Львівська.
24. Укажіть, яка кількість населення була в Україні на початку ХХ ст.?
1. Близько 29 млн. осіб. 2. 35 млн. осіб. 3. Понад 13 млн. осіб. 4. 40 млн. осіб.
25. Укажіть, яка кількість українців проживає у світі?
26. Наведіть приклади міст, що виникли у часи Київської Русі?
27. У якій з областей України є ареал компактного проживання гагаузів?

28. Назвіть найбільше за кількістю населення місто України станом на середину XIX ст.?

1. Київ. 2. Львів. 3. Харків. 4. Одеса. 5. Катеринослав.

29. Відомий український географ другої половини XX – початку XXI ст., автор численних праць з географії населення України, підручників і посібників для середньої та вищої школи, завідувач першої в державі кафедри географії України, це?

1. В. Кубійович. 2. Я. Жупанський. 3. Ф. Заставний. 4. М. Паламарчук. 5. Г. Коваленко.

32. Відомий український географ, економіст і статистик останньої чверті XIX – першої половини XX ст., що стояв біля витоків географії населення в Україні, автор праці «Сучасна заатлантична еміграція. Її причини та наслідки», це?

1. В. Кубійович. 2. К. Воблий. 3. С. Рудницький. 4. М. Паламарчук. 5. І. Вологодцев.

33. Частка міського населення в Україні становить?

1. 50 %. 2. 60 %. 3. 72 %. 4. 65 %. 5. 69 %.

34. Для кожної з хвиль української еміграції науковці запропонували назву за ключовою ознакою, яку саме?

1. Перша – заробітчанська, друга – політична, третя – інтелектуальна, четверта – трудова.

2. Перша – сільська, друга – міська, третя – політична, четверта – трудова.

3. Перша – трудова, друга – інтелектуальна, третя – політична, четверта – заробітчанська.

4. Перша – австро-угорська, друга – міжвоєнна, третя – радянська, четверта – періоду незалежності.

5. Перша – аграрна, друга – аграрно-індустріальна, третя – дисидентська, четверта – інтелектуальна.

35. У складі населення яких областей за підсумками перепису населення 2001 р. була найвищою частка поляків?

1. Львівська, Тернопільська. 2. Житомирська, Хмельницька. 3. Львівська, Житомирська. 4. Львівська, Волинська. 5. Львівська, Київська.

36. У якому році кількість міського населення України перевищила кількість сільського?

1. 1970 р. 2. 1950 р. 3. 1965. 4. 1980 р. 5. 1940 р.

37. До яких мовних груп відносяться мови етнічних меншин України: угорська, кримсько-татарська, румунська, польська?

1. Угорська, тюркська, румунська, східнослов'янська.

2. Уральська, алтайська, романська, слов'янська.

3. Фіно-угорська, кипчацька, індоєвропейська, східнослов'янська.

4. Угро-фінська, ногайська, румунська, східнослов'янська.

5. Угорська, кипчацько-ногайська, романська, слов'янська.

38. У чому полягає недостатня ефективність підвищення суми виплати грошової допомоги дітям як заходу із стимулювання народжуваності в Україні?

1. Підвищує народжуваність лише у багатодітних сім'ях.

2. Підвищує народжуваність передусім у сільській місцевості й у малозабезпечених сім'ях.

3. Підвищує народжуваність передусім серед міського населення.

4. Підвищує показники розлучуваності та частку дітей, що народжуються поза шлюбом.

5. Насправді майже не впливає на народжуваність.

39. Найбільшим селом в Україні за кількістю населення є _____

40. З демографічними дослідженнями ООН чисельність населення України в 2050 р. за середнім прогнозом становитиме?

1. 40–41 млн. осіб. 2. 33–34 млн. осіб. 3. 30–31 млн. осіб. 4. 27–28 млн. осіб. 5. 38–39 млн. осіб.

41. До середніх відносять міста з чисельністю жителів:
- а) менше 50 тисяч
  - б) від 50 до 100 тисяч
  - в) від 100 до 250 тисяч
  - г) від 100 до 500 тисяч
42. До дуже великих можна віднести такі міста:
- а) Львів
  - б) Вінниця
  - в) Полтава
  - г) Кривий Ріг
  - д) Нововолинськ
43. До малих можна віднести такі міста:
- а) Львів, Миколаїв, Кривий Ріг
  - б) Алушка, Ялта, Стрий
  - в) Хуст, Радехів, Броди
  - г) Стрий, Пустомити, Умань
44. До міст, що виникли на місці оборонних центрів, замків, фортець належать:
- а) Львів, Кривий Ріг
  - б) Хотин, Кам'янець-Подільський
  - в) Ужгород, Шепетівка
  - г) Стрий, Євпаторія
45. До міст, які виникли протягом 8-12 століття як центри князівств чи етнокультурні центри належать:
- а) Львів, Миколаїв, Донецьк, Кривий Ріг
  - б) Київ, Львів, Коростень, Чернігів
  - в) Одеса, Полтава, Жмеринка, Умань
  - г) Запоріжжя, Кіровоград, Шепетівка
46. Моноцентричні агломерації в Україні виникли під впливом такого фактору:
- а) прискорений розвиток промисловості в одному центрі та необхідністю його розвантаження
  - б) в районах гірничодобувної промисловості
  - в) близькість розміщення двох і більше великих міст
47. До моноцентричних агломерацій можна віднести:
- а) Київську
  - б) Львівську
  - в) Донецько-Макіївську
  - г) Червоноградсько-Нововолинську
  - д) Дрогобицько-Бориславську
48. Більшість поліцентричних агломерацій в Україні виникли під впливом такого фактору:
- а) відсутність інших великих міст, окрім одного – центру агломерації
  - б) в районах гірничодобувної промисловості
  - в) близькість розміщення двох великих міст, подібних за демографічним, економічним потенціалом

49. Причинами зменшення кількості сільських поселень в Україні протягом другої половини 20 ст. є:
- а) політика радянського керівництва на ліквідацію хуторів
  - б) обезлюднення сіл внаслідок Чорнобильської катастрофи
  - в) прийняття постанов влади в незалежній Україні про неперспективні села
50. Для поліських регіонів України характерний тип сільського розселення "дрібнохутірський зі зрідженою мережею поселень":
- а) так
  - б) ні
51. Для поліських районів Рівненської та Волинської областей характерний такий тип сільського розселення
- а) середньоселений зі зрідженою мережею розселення
  - б) дрібноселений з густою поселенською мережею
  - в) дрібнохутірський зі зрідженою мережею поселень
  - г) крупноселений зі зрідженою мережею розселення
52. Найгустіша мережа сільських поселень характерна для області:
- а) Сумської
  - б) Львівської
  - в) Херсонської
  - г) Донецької
53. Місто Кременчук знаходиться в області:
- а) Донецькій
  - б) Полтавській
  - в) Харківській
  - г) Черкаській
54. Виберіть характерні ознаки Поліської зони розселення:
- а) найнижча середня людність поселень
  - б) висока густина населення
  - в) висока щільність поселень
  - г) висока частка смт у структурі міських поселень
55. Процес розселення інтенсивним шляхом означає:
- а) зміну людності поселень і функціональне ускладнення мережі
  - б) освоєння людьми незаселених територій і розбудова поселенської мережі
  - в) переселення населення на неосвоєні території
56. Назвіть міста – транспортні центри:
- а) Жмеринка
  - б) Умань
  - в) Хотин
  - г) Трускавець
57. Назвіть міста, які за своєю людністю не досягають офіційного статусу міста:
- а) Глиняни, Угнів, Белз
  - б) Золочів, Буськ, Чугуїв
  - в) Поморяни, Кам'янець-Подільський, Мукачеве
  - г) Броди, Хотин, Бердичів
58. Середня людність села в Україні становить
- а) 1000 осіб

- б) 350 осіб
- в) 560 осіб
- г) 180 осіб
- д) 830 осіб

59. Протягом 50-90 рр. XX ст. відбулося збільшення кількості міст та зменшення кількості сіл
- а) так
  - б) ні
60. Які показники закладено у формулі визначення розмежування впливу двох міст:
- а) щільність та людність поселень
  - б) кількість населення двох міст та відстані між ними
  - в) людність двох міст
61. Сучасну назву “Чорноморськ” отримало місто:
- а) Стаханов
  - б) Іллічівськ
  - в) Теплодар
  - г) Білгород-Дністровський
62. Для гірських територій переважно характерна ланцюговий тип забудови сіл:
- а) так
  - б) ні
63. Місто Жовті Води знаходиться в області:
- а) Полтавській
  - б) Вінницькій
  - в) Дніпропетровській
  - г) Київській
64. У Сумській області є такі середні за людністю міста:
- а) Конотоп, Шостка
  - б) Ізюм, Люботин
  - в) Комсомольськ, Ромни
  - г) Чугуїв, Батурин
65. Центрами кущових систем розселення є:
- а) районні центри
  - б) міста міжрайонного значення
  - в) малі міста і селища в межах адміністративного району

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

1. Бойко В.М., Дітчук І.Л., Заставецька Л. Б. Географія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Перун. 2021. 296 с.
2. Географія 6-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. Вилучено з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
3. Географія: підручник для 8 класу з погл. вивч. географії закл. заг. сер. освіти / Валерій Пестушко, Ганна Уварова, Андрій Довгань. Київ: Генеза, 2021. 304 с.
4. Гільберг Т.Б., Паламарчук Л. Б., Совенко В. В. Географія 8 клас. Підручник для закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота. 2021. 270 с.
5. Гладкий О. Історичні етапи розвитку наукових досліджень промислових агломерацій / О. Гладкий // Історія української географії. Вип. 17. Тернопіль, 2008. С. 79-88.
6. Гладкий О. В. Основні етапи розвитку наукових праць з географії міст та геоурбаністики / Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. С. 58-64
7. Гладкий О. І. Особливості делімітації території Львівської промислової агломерації / Вісник Львівського університету. Серія географічна. Вип. 36. 2009. 73-81.
8. Гудзеляк І. Географія населення : навч. посібник. 2-ге вид.,переробл., доп. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019.
9. Гудзеляк І. Вплив демографічної політики на процеси народжуваності в Україні. Вісник Львів. у-ту. Серія геграфічна, 2011. Вип. 39. С. 122-130.
10. Денисенко О.О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект : монографія/ О. О. Денисенко. К. : Інститут географії НАН України, 2012. 193 с.
11. Децентралізація влади: Львівська область. Вилучено із: <http://decentralization.gov.ua/region/common/id/763>
12. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти/ В. О. Джаман. Чернівці: Рута, 2003. 392 с.

13. Дністрянський М. С. Демографічна криза в Україні: об'єктивні історико-географічні передумови та суб'єктивні геополітичні інтерпретації. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія "Географічні науки", 2012. №9. С. 76-81.
14. Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Географія поселень Львівської області. Л., 2001. С. 25-60.
15. Дністрянська Н. І. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 196 с.
16. Доценко А.І. Історико-етногеографічні аспекти розвитку розселення / А. І. Доценко // Історія української географії. Вип. 17. Тернопіль, 2008. С. 94-97.
17. Доценко А.І. та ін. Розселення в Україні: проблеми і перспективи/ А. І. Доценко. К.: РВПС України НАН України, 2006. 269 с.
18. Доценко А.І. Територіальна організація розселення (теорія і практика)/ А. І. Доценко. К.: НАН України, РВПС України, 2010. 536 с.
19. Дронова О. Л. Геоурбаністика: навчальний посібник. Київ, ВПЦ "Київський університет", 2014. 419 с.
20. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад". Вилучено із: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
21. Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності". Вилучено із: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>
22. Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст". Вилучено із: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1580-15>
23. Закутинська І. І., Сливка Р.Р. Субурбанізація в просторовому вимірі: Івано-Франківськ і його околиці [монографія]. Київ: Логос. 2016. 215 с.
24. Заставецька Л. Б. Трансформація системи розселення регіону в умовах удосконалення адміністративно-територіального устрою України (на прикладі Тернопільської області) : автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.02 / Л. Б. Заставецька; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2008. 21 с.

25. Заставецька Л. Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: монографія. Тернопіль. : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 331 с.
26. Заставецька О. В. Географія населення України [навчальний посібник]. – Тернопіль, 2003. 149 с.
27. Заставецька О. В. Географічні засади формування територіальних громад у світлі нового адміністративно-територіального устрою України // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія. Тернопіль, 2005. № 2. С. 10–13.
28. Заставецький Т. Б. Основні риси функціональної структури міських поселень Хмельницької області та тенденції її трансформації/ Т. Б. Заставецький // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Географія, 2003. № 2. С.70-75.
29. Заставний Ф.Д, Географія України : у 2-х книгах. Львів: Світ, 1994. 472 с.
30. Зміна демографічної ситуації в країні: прогнози і виклики для держави. Дискусія 6 квітня 2023 р. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. Вилучено з: https://www.youtube.com/watch?v=RMXozyY0_U8&ab_channel=IsarEdnannia
31. Зубик А. І. Українська діаспора: суспільно-географічне дослідження / Львів : Простір-М, 2019. 442 с.
32. Кобернік С. Г., Коваленко Р.Р. Географія : підручник для 8 класу. Київ: ЛІТЕРА ЛТД., 2021. 295 с.
33. Концепція розвитку сільських територій. Вилучено із: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248517114
34. Круль В. П. Ретроспективна географія поселень Західної України: монографія / В. П. Круль. Чернівці, 2004. 382 с.
35. Кубійович В. З антропогеографії Нового Санча // Володимир Кубійович. Наукові праці. Том 1. Париж-Львів, 1996. С. 286-506.
36. Лаврук М. М. Методика науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 148 с.

37. Лаврук М.М. Загальна методика навчання географії: практичні роботи та індивідуальні дослідження студентів: Навчальний посібник. Переробл. і доповн. Львів: 2022. 132 с.
38. Лозинський Р. М., Костюк І. М. Сучасні межі Львівської міської агломерації // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. 2011. № 2. С. 55-60.
39. Лозинський Р. Мовна ситуація в Україні: суспільно-географічний погляд. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2008. с. 181-228.
40. Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) : монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 358 с.
41. Населення України, 2021: демографічний щорічник. Держкомстат. 2022. 186 с.
42. Пугач С. О. Проблеми географії населення України: дисертаційні дослідження в роки незалежності // Науковий вісник Волинського ДУ ім. Л. Українки. № 2. 2007. С. 291-297.
43. Склярська О. І. Відтворення населення України і висвітлення проблематики в шкільному курсі географії // Вісник науки та освіти. № 8 (14). 2023. С. 769-778.
44. Склярська О. Реформа адміністративно-територіального устрою України в контексті впливу на статус і функції поселень // Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль, 2021. Вип. 1 (50). С. 57-64.
45. Склярська О. Функціонування спроможних територіальних громад України: суспільно-географічні аспекти // Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль, 2022. Вип. 2 (53). С. 69-75.
46. Склярська О. І. Сільське розселення як чинник адміністративно-територіальних змін (на прикладі Закарпатської та Чернівецької областей) // Людина і довкілля. Питання неоекології, 2022. № 38. С. 20-28.
47. Склярська О. І. Дослідження взаємозв'язку демографічної та медико-географічної ситуації в Україні на початку XXI ст. // Grail of Science, № 26, 2023. С. 623-628.

48. Сливка Р.Р., Закутинська І.І. Соціально-просторова диференціація українського міста як конфліктогенний чинник // Регіон-2015: суспільно-географічні аспекти : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 16-17 квітня 2015 року). Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. С. 23-25.
49. Ткач Д. В. Розвиток української геоурбаністики // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. Тернопіль. Випуск 6, 2002. С.82-87.
50. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. с. 265.
51. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник/ О. Г. Топчієв. Одеса: Астропринт, 2001. 560 с.
52. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 734 с.
53. Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління : монографія. Львів, ІРД НАН України, 2010. 408 с.
54. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023.
55. Hudzelyak, I. (2023). Demographic disproportions of the new administrative-territorial system of the Lviv Oblast. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32(4), 753-764
56. Lozynskyy R., Pantyley V., Zubyk A., Smaliychuk H. (2023). The effects of internal displacement on the host border regions (case study of the Lviv Region of Ukraine). *Europa XXI*, 45, 4.

